

РОЗДІЛ 4

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332:122

Маргіта Н. О.

Національний університет «Львівська політехніка»

Маргіта М. В.

Ужгородський торговельно-економічний інститут

Київського національного торговельно-економічного університету

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Досліджено туристично-рекреаційний потенціал регіонів України. Розраховано інтегральний показник туристично-рекреаційного потенціалу (ШТРП) регіонів на основі таких складників, як загальноекономічні показники, показники діяльності туристичного комплексу, потенціал готельної інфраструктури, потенціал рекреаційної інфраструктури. На основі розрахунку ШТРП запропоновано поділ регіонів України на три групи: з високим, середнім та низьким рівнями розвитку туристично-рекреаційного потенціалу.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, інтегральний показник туристично-рекреаційного потенціалу (ШТРП), рівень розвитку туризму та рекреації, конкурентоспроможність регіону.

Постановка проблеми. У сучасних умовах активізації процесів глобалізації та регіоналізації для вітчизняної туристично-рекреаційної галузі постають нові виклики, пов'язані з можливістю її інтеграції у світовий ринок туристичних послуг. Туристична галузь – це своєрідний каталізатор економічної діяльності, що забезпечує позитивний поштовх для розвитку споріднених галузей національного господарства, стимулює суттєвий господарський, фінансовий та соціальний ефекти.

Опосередкований внесок туризму в економіку майже дорівнює безпосередньому. Туристичний бізнес стимулює розвиток таких галузей господарства, як будівництво, транспорт, торгівля, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, зв'язок тощо. За шкалою споживання туристичний продукт посідає третє місце після харчування та житла [1, с. 119]. Міжнародний туризм є основною статтею міжнародної торгівлі послугами. За даними Всесвітньої організації з туризму (UNWTO) [2], у 2016 р. міжнародний туризм становив 7% світового експорту товарів та послуг, при цьому його частка зростала швидшими темпами, ніж частка міжнародної торгівлі за останні п'ять років. У 2016 р. кількість туристів у світовому масштабі перевищила 1 235 млн. осіб, що сприяло зростанню міжнародних надходжень від туризму до 1 220 млрд. дол. США. Обсяг надходжень від міжнародного туризму зріс у 2,5 рази порівняно з 2000 р. Міжнародний туризм сприяв експорту 216 млрд. дол. США через послуги міжнародного пасажирського транспорту.

Важливість туристично-рекреаційної галузі для національної економіки підтверджується також значним туристично-рекреаційним потенціалом, особливо для західних областей України, адже країна має вагомі об'єктивні передумови, щоб увійти до найрозвиненіших у туристичному відношенні країн світу [3, с. 31]. Маючи вигідне геополітичне розташування, вона з давніх часів є перехрестям транспортних та людських потоків з півночі на південь та із заходу на схід. Держава володіє значним туристсько-рекреаційним потенціалом: сприятливими кліматичними умовами, переважно рівнинним ландшафтом, багатством флори і фауни, розвиненою мережею транспортних сполучень, культурно-історичними пам'ятками, широкую індустрією подорожей та туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем розвитку туристично-рекреаційної галузі, оцінки природно-рекреаційного потенціалу територій, регіональних аспектів територіальної організації рекреаційної діяльності, ефективності діяльності та конкурентоспроможності туристичного комплексу присвячено дослідження таких учених, як: М.І. Долішній, В.С. Кравців, В.П. Мікловда, Л.Т. Шевчук, О.І. Шаблій, О.І. Амоша, В.М. Василенко, М.Г. Чумаченко, А. Азар, А. Александрова, М. Біржаков, В. Євдокименко. Окремі аспекти стратегії розвитку туристично-рекреаційної індустрії в регіональному вимірі представлені також у працях [4; 5], управління ефективним використанням туристично-рекреаційного потенціалу регіону досліджено у [6; 7]. Низка дослідників також пропонує методичні підходи до оцінки інноваційного складника туристичного потенціалу регіону на основі інтегральної оцінки ресурсів [8], конкурентоспроможності туристичної сфери [9].

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широке висвітлення питань, пов'язаних з особливостями функціонування туристично-рекреаційного комплексу, його інфраструктури, проблем та перспектив розвитку, недостатньо дослідженими залишаються питання оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України.

Мета статті полягає в оцінюванні туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України на основі інтегральної оцінки його складників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристично-рекреаційний потенціал регіону є одним з елементів забезпечення конкурентоспроможності регіону за рахунок ефективного використання його порівняльних переваг у сфері туризму та рекреації. Світовий досвід свідчить про позитивний вплив розвитку туристичної галузі на суспільно-економічний розвиток регіонів через запровадження ефективної політики у сфері туризму та рекреації, що підтримує стратегію збалансованого та сталого розвитку і внаслідок якої регіон отримує позитивні економічні, суспільні та екологічні вигоди. У науковій літературі розділяють категорії «туристичний потенціал» та «рекреаційний потенціал». Категорія «інтегральний туристичний потенціал регіону» повинна містити щонайменше три компоненти:

туристичну привабливість регіону, туристичний імідж регіону, туристичну конкурентоспроможність регіону [3, с. 33]. Обґрунтовуючи сутність поняття «конкурентоспроможність регіону», його розглядають як потенційну здатність регіону забезпечити конкурентні переваги в продуктивному використанні ресурсів та благ для поліпшення якості людського капіталу, не порушуючи економічної безпеки інших регіонів та економіки країни загалом з акцентом саме на конкурентних перевагах [1, с. 35].

Таким чином, зважаючи на особливості конкурентоспроможності як економічного поняття та з урахуванням специфіки туристичної діяльності, під конкурентоспроможністю туристичної галузі розуміємо здатність підприємств, які задіяні в процесі створення та реалізації туристичних послуг, протистояти в динамічних змінах конкуренції на внутрішньому та міжнародному ринках за ефективного використання ендегенних конкурентних переваг свого внутрішнього середовища та екзогенного впливу для максимального задоволення потреб споживачів туристичних продуктів (послуг) та одержання прибутку [9]. Обґрунтування пріоритетів та стратегічних заходів забезпечення конкурентоспроможності туристичної галузі України, повинно спиратися на комплексну оцінку конкурентоспроможності туристичної галузі з урахуванням методів оцінки конкурентоспроможності галузі на міжнародному та регіональному рівнях (рис. 1).

Оскільки поняття конкурентоспроможності регіону передбачає здатність підприємств галузі отримувати конкурентні переваги, вдало використовуючи внутрішні переваги та умови зовнішнього та внутрішнього оточення, важливим завданням постає необхідність формування оптимальної туристично-рекреаційної інфраструктури.

Інфраструктуру туризму можна розглядати як комплекс видів діяльності зі створення умов для реалізації туристських послуг. Слушним є й розу-

міння туристичної інфраструктури як сукупності різноманітних об'єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів. Якщо в першому випадку акцент ставився на діяльній, динамічній аспекті, то в другому випадку наголошується на матеріально-технічному, статичному прояві туристичної інфраструктури [1, с. 119]. Туристична інфраструктура охоплює: туристичні ресурси, суб'єкти туристичної діяльності, туристичну індустрію, туристичні послуги, туристичний продукт.

Туристична інфраструктура – важливий елемент потенціалу туристичної галузі, що, крім показників фізичної інфраструктури, містить також інформацію про її суб'єктів, ефективність їх діяльності, умови функціонування галузі. Однак якщо говорити про туристично-рекреаційну інфраструктуру, сюди включаємо також інформацію про ресурси готельної та рекреаційної інфраструктури.

Аналіз туристично-рекреаційного потенціалу регіону ґрунтується на аналізі його складників, до яких різні автори пропонують вносити різні компоненти. Зокрема, методологія оцінки природно-рекреаційного потенціалу передбачає аналіз: економічного аспекту (розгляд ціннісної оцінки компоненти природно-ресурсного потенціалу території); екологічного аспекту (рівень раціональності використання природних ресурсів через виявлення їх прогнозних запасів і обсягів видобутку); соціологічного аспекту оцінки компонентної структури природних ресурсів (виявлення можливостей забезпечення процесів життєдіяльності населення природними ресурсами); виробничого аспекту (визначення рівня використання природно-ресурсного потенціалу території різними видами економічної діяльності з урахуванням фактору раціонального природокористування) [12]. Методика оцінки конкурентоспроможності туристичної галузі заснована на аналізі групи показників, які характеризують стан природних, людських, туристичних ресурсів,

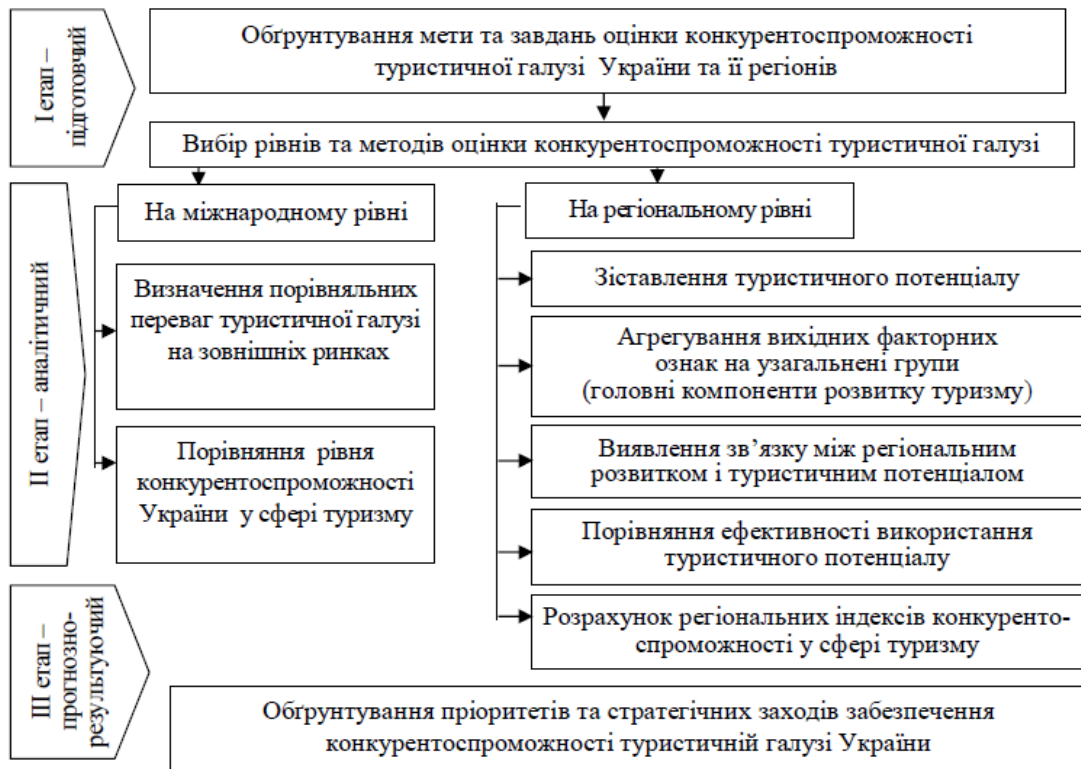

Рис. 1. Основні етапи оцінки конкурентоспроможності туристичної галузі України

Джерело: [9]

сфери охорони здоров'я, соціально-економічного розвитку регіонів [9]. Інтегральна оцінка туристичного потенціалу регіону заснована на аналізі складових частин туристичного потенціалу для характеристики його сутності, серед яких – організаційна, інфраструктурна, адміністративно-законодавча, географічна, історико-культурна, продуктова, інформаційна, екологічна, інноваційна, кадрова [8].

Узагальнюючи проаналізований досвід, нами запропоновано розрахунок інтегрального показника туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України здійснювати на основі аналізу часткових складників туристично-рекреаційного потенціалу серед яких: загальноекономічні показники, показники діяльності туристичного комплексу, потенціал готельної інфраструктури, потенціал рекреаційної інфраструктури (табл. 1).

Для розрахунку інтегрального показника туристично-рекреаційного потенціалу (ПТТРП) використовувалися дані офіційної статистики за 2016 р. для загальноекономічних показників та показників діяльності туристичного комплексу [10]. Для показників потенціалу готельної та рекреаційної інфраструктури використовувалися дані за 2010 р., доступні в офіційній статистиці. У зв'язку з відсутністю в офіційній статистиці актуальних даних за 2016 р. щодо показників потенціалу

готельної та рекреаційної інфраструктури, а також урахуовуючи воєнні дії у Донецькій та Луганській областях, можна припустити, що статистика по готельній та рекреаційній інфраструктурі може бути значно спотворена, тому ми виключили зазначені області з розрахунку інтегрального показника туристично-рекреаційного потенціалу.

Для розрахунку інтегрального показника туристично-рекреаційного потенціалу першочергово застосуємо процедуру стандартизації показників за окремими складниками туристично-рекреаційного потенціалу за формулами 1, 2:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij}}{\delta}, \quad (1)$$

де δ – середньоквадратичне відхилення змінної x_j .

$$\delta = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}, \quad (2)$$

x_i – i -й елемент вибірки;

\bar{x} – середнє значення змінної x .

Після проведення процедури стандартизації кожного показника за окремими складниками та сумування стандартизованих значень у межах кожного складника отримуємо стандартизовані значення чотирьох складників туристично-рекреаційного потенціалу за регіонами України (табл. 2).

Таблиця 1

Складники туристично-рекреаційного потенціалу регіону

Складники туристично-рекреаційного потенціалу	№	Показники	Одиниці виміру
Загально-економічні показники	1.1	Індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту	%
	1.2	Чисельність населення регіону	тис. осіб
	1.3	Капітальні інвестиції в регіоні	тис. грн.
	1.4	Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища в регіоні	тис. грн.
	1.6	Обсяги експорту в регіоні	у % до обсягу
	1.7	Обсяги імпорту в регіоні	у % до обсягу
	Показники діяльності туристичного комплексу	2.1	Кількість суб'єктів туристичної діяльності України за регіонами
2.2		Середньооблікова кількість штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності за регіонами для суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб	осіб
2.3		Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів) для суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб	тис. грн.
2.4		Кількість реалізованих туроператорами туристичних путівок у 2016 р. за регіонами для суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб	шт.
2.5		Середньооблікова кількість штатних працівників суб'єктів туристичної діяльності за регіонами для суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб – підприємців	осіб
2.6		Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів) для суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб – підприємців	тис. грн.
2.7		Кількість реалізованих туроператорами туристичних путівок у 2016 р. за регіонами для суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб – підприємців	шт.
Потенціал готельної інфраструктури	3.1	Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання по регіонах	одиниць
	3.2	Житлова площа номерів	тис. м ²
	3.3	Місткість готелів та інших місць для тимчасового проживання по регіонах	місць
	3.4	Коефіцієнт використання місткості готелів та інших місць для тимчасового проживання по регіонах	%
	3.5	Обслужено приїжджих у готелях та інших місцях для тимчасового проживання	осіб
	3.6	Доходи від експлуатації готелів та інших місць для тимчасового проживання без врахування податків	тис. грн.
	3.7	Обсяги експорту послуг готелів та інших місць для тимчасового проживання по регіонах	тис. дол. США
	3.8	Середньооблікова кількість штатних працівників готелів та інших місць для тимчасового проживання по регіонах	осіб
Потенціал рекреаційної інфраструктури	4.1	Санаторно-курортні й оздоровчі заклади за регіонами	од.
	4.2	Кількість оздоровлених	осіб
	4.3	Розподіл іноземних громадян, оздоровлених у санаторно-курортних і оздоровчих закладах України за регіонами	осіб
	4.4	Середньооблікова кількість працюючих у санаторно-курортних і оздоровчих закладах	осіб

Джерело: власна розробка

Таблиця 2

Стандартизовані показники складників туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України

Регіони України	Загально-економічні показники	Показники діяльності туристичного комплексу	Потенціал готельної інфраструктури	Потенціал рекреаційної інфраструктури
Вінницька	21,72748	4,389176	6,858537	2,833142
Волинська	21,39829	3,304205	7,14287	1,621233
Дніпропетровська	31,31265	13,85136	17,99143	4,205164
Житомирська	20,68961	1,858665	5,82389	0,875985
Закарпатська	19,97442	2,455622	10,81413	3,057614
Запорізька	22,68893	6,844184	7,670769	6,896122
Івано-Франківська	20,62803	12,03741	8,295232	1,671718
Київська	32,59485	4,877267	12,83828	2,4661
Кіровоградська	21,1586	2,38343	5,868628	0,829491
Львівська	25,64097	22,75895	29,99943	12,02187
Миколаївська	23,73482	1,889464	16,75268	5,377445
Одеська	29,29097	15,54373	19,51213	14,61357
Полтавська	22,6522	3,633632	7,451357	2,164974
Рівненська	19,35596	2,355977	7,661626	0,897585
Сумська	19,33075	1,609189	5,917837	0,627773
Тернопільська	19,00174	2,069196	5,76216	0,783772
Харківська	25,62181	9,474974	15,1268	2,751676
Херсонська	19,429	8,510131	21,14488	5,422786
Хмельницька	20,48555	3,724722	9,919774	0,859182
Черкаська	20,63607	3,354329	7,493592	1,468039
Чернівецька	18,89645	3,841344	7,082812	0,346495
Чернігівська	19,94039	2,309262	8,047851	0,77295

Джерело: власні розрахунки

Після проведення процедури стандартизації розраховуємо інтегральний показник туристично-рекреаційного потенціалу регіону (ПТРП) за формулою 3.

$$ПТРП = \frac{\sqrt{ip1^2 + ip2^2 + ip3^2 + \dots + ipn^2}}{n}, \quad (3)$$

де $ip1$, $ip2$, ipn – відповідно розрахункові значення окремих часткових індексів за складниками туристично-рекреаційного потенціалу.

Отримані значення інтегрального показника туристично-рекреаційного потенціалу представлено на рис. 2.

У цілому аналіз туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України свідчить про те, що не спостерігається серйозних диспропорцій серед регіонів у розвитку туристично-рекреа-

ційної галузі (рис. 2). Цікавим є те, що лідером рейтингу виявилася Львівська область, що підтверджує факт рівномірного лідерства регіону за всіма складниками інтегрального показника зі значним потенціалом рекреаційної сфери. Неочікувано низько з оцінкою 5,76 розташувалася на 13-му місці Закарпатська область, яку багато дослідників описують як область із найкращим потенціалом бальнеологічного лікування та відпочинку. Однак під час розрахунку інтегрального показника, куди входять чотири складники, важливу роль у пониженні сумарної оцінки, очевидно, відіграли масштаби області.

Висновки. На основі проведеного аналізу доцільно розділити регіони України за рівнем розвитку туристично-рекреаційного потенціалу на три групи:

1. Регіони з високим рівнем туристично-рекреаційного потенціалу (значення ПТРП від 11,78 до 7,4): Львівська, Одеська, Дніпропетровська, Київська, Харківська, Херсонська, Миколаївська.

2. Регіони із середнім рівнем розвитку туристично-рекреаційного потенціалу (значення ПТРП від 6,46 до 5,71): Запорізька, Івано-Франківська, Полтавська, Вінницька, Хмельницька, Закарпатська, Волинська.

3. Регіони з низьким рівнем розвитку туристично-рекреаційного потенціалу (значення ПТРП від 5,56 до 4,99): Черкаська, Кіровоградська, Чернігівська, Житомирська, Рівненська, Чернівецька, Сумська, Тернопільська.

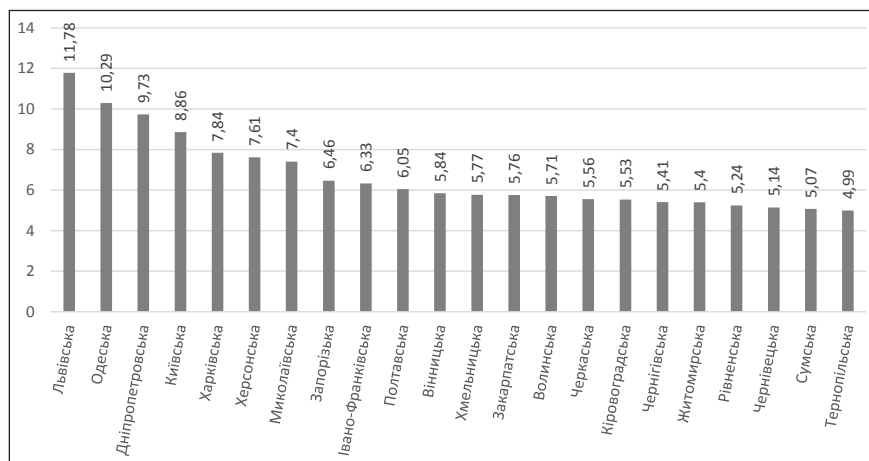

Рис. 2. Інтегральний показник туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України

Джерело: власна розробка

Список використаних джерел:

1. Кривега К.В. Туристична інфраструктура: поняття та складові / К.В. Кривега // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2005. – Вип. 21. – С. 118–124.
2. UNWTO Tourism Highlights 2017 Edition. World Tourism Organization (UNWTO) World Tourism Organization (UNWTO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>.
3. Борисюк О.А. Туристичний маркетинг як інструмент дослідження регіонального туристичного ринку / О.А. Борисюк // Географія та туризм. – 2015. – Вип. 33. – С. 29–37.
4. Гончаренко І.В. Стратегічні напрями реалізації рекреаційного потенціалу регіону / І.В. Гончаренко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2015. – Вип. 4. – С. 13–19.
5. Савицька О.П. Стратегія розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти / О.П. Савицька, Н.В. Савицька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. – 2013. – № 754. – С. 68–74.
6. Мігущенко Ю.В. Механізми підвищення ефективності використання туристичного потенціалу прикордонних територій західних регіонів України / Ю.В. Мігущенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 12. – С. 143–146.
7. Скаковська С.С. Управління туристично-рекреаційним потенціалом регіону / С.С. Скаковська // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Вип. 6(2). – С. 67–70.
8. Токарчук Г.В. Інтегральний метод оцінки інноваційної складової туристичного потенціалу регіону / Г.В. Токарчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2013. – Вип. 3. – С. 89–96.
9. Мігущенко Ю.В. Методика оцінки конкурентоспроможності туристичної сфери України / Ю.В. Мігущенко // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 1.
10. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л. Конкурентоспроможність регіону: теорія, методологія, практика / З.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська. – Луцьк : Надтир'я, 2008. – 248 с.
12. Мельник О. Методика оцінки рівня туристичної привабливості регіону / О. Мельник // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. 218–236.

Маргита Н. А.

Национальный университет «Львовская политехника»

Маргита М. В.

Ужгородский торгово-экономический институт

Киевского национального торгово-экономического университета

ИНТЕГРАЛЬНАЯ ОЦЕНКА ТУРИСТСКО-РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Резюме

Исследован туристско-рекреационный потенциал регионов Украины. Рассчитан интегральный показатель туристско-рекреационного потенциала (ИПТРП) регионов на основании таких составляющих, как общеэкономические показатели, показатели деятельности туристического комплекса, потенциал гостиничной инфраструктуры, потенциал рекреационной инфраструктуры. На основе расчета ИПТРП предложено разделение регионов Украины на три группы: с высоким, средним и низким уровнями развития туристско-рекреационного потенциала.

Ключевые слова: туристско-рекреационный потенциал, интегральный показатель туристско-рекреационного потенциала (ИПТРП), уровень развития туризма и рекреации, конкурентоспособность региона.

Margita N. O.

Lviv Polytechnic National University

Margita M. V.

Uzhgorod Institute of Trade and Economic

Kyiv National University of Trade and Economics

TOURIST-RECREATIONAL CAPACITY ASSESSMENT OF UKRAINIAN REGIONS ON THE BASIS OF THE INTEGRAL INDEX

Summary

The tourist-recreational capacity of Ukrainian regions is investigated. The integral index of tourist and recreational potential (ITRP) of regions is calculated on the basis of such components as general economic indicators, indicators of the tourism complex activity, the potential of hotel infrastructure, the potential of recreational infrastructure. It was suggested of Ukrainian regions division into 3 groups on the basis of ITRP calculation: regions with high, medium and low level of tourist and recreational potential development.

Key words: tourist-recreational potential, integral indicator of tourist-recreational potential (ITRP), tourism and recreation level of development, region competitiveness.